

De Pastoor van Heenvliet

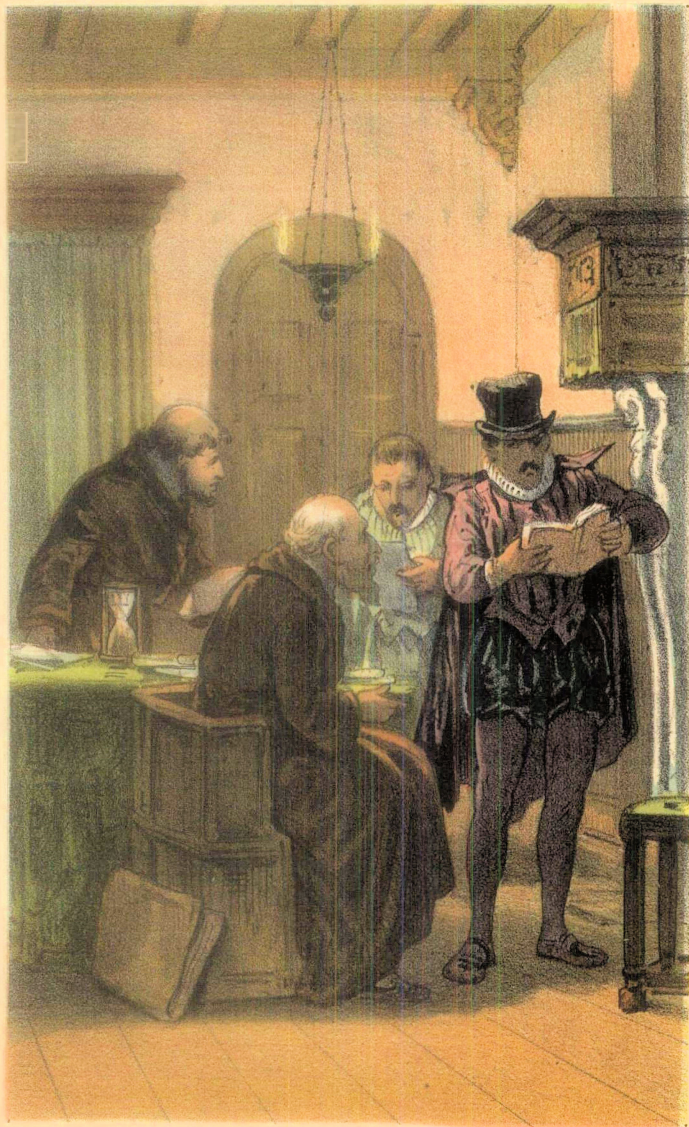
— door —

J. VERHAGEN.

UTRECHT, J. H. VAN PEURSEM.

DE PASTOOR VAN HEENVLIET

DE PASTOOR VAN HEENVLIET

Eene Geschiedenis uit den tijd der Inquisitie
in Nederland

DOOR

J. VEREAGEN Jr.

UTRECHT

J. H. VAN PEURSEM.

EERSTE HOOFDSTUK.

Den Heer Johan van Kruiningen en zijne gade willen de ketterij in hun gebied uitroeien.

„Nu moet ik de ketterij te Heenvliet, die de omstreken ook reeds onrustbarend heeft aangetast, uitroeien,” sprak de heer Johan, heer van Kruiningen, Heenvliet, Hazerswoude enz. tot zijne gade Jacoba, op een morgen in het begin van Juni 1552. — „Reeds te lang lieten wij de pastoor met rust. Zie hier een afschrift van het nieuwe plakkaat, dat door onze Landvoogdes is uitgevaardigd, en waarin de Landheeren opgeroepen worden om de vijanden onzer heilige moeder, de kerk, gevangen te nemen en aan het geestelijk gerecht over te leveren.”

„Ik heb u meermalen gezegd.” ontving hij ten antwoord, „dat gij reeds voor lang anders had moeten handelen. Toen uw vader, Joost van Kruiningen, stierf, had gij terstond de pastoor moeten gevangen nemen of uit uw gebied verbannen. Gij weet toch dat hij verboden boeken leest, de kerkelijke liederen verandert, en niet de mis leest zooals het bevolen is. Moet hij bijvoorbeeld zeggen: „Wees gegroet, o koningin, moeder der barmhartigheid en maagd Maria,” dan leest

hij: „Wees gegroet, o Jezus Christus, koning der barmhartigheid en zoon van Maria,” moet hij lezen: „Almachtige en eeuwige God, die ons vergunt hebt aller heiligen verdiensten op eenen feestdag te vieren, wij bidden U dat gij ons de verlangde volheid uwer vergiffenis schenkt, door de menigvuldigheid uwer middelen,” dan hoort de gemeente hem zeggen: „Almachtige, eeuwige God, die ons vergunt hebt aller heiligen glorie op eenen feestdag te eeren, wij bidden U dat gij ons de verlangde volheid uwer vergiffenis schenkt, door de tusschenkomst van uwen eeniggeboren Zoon, die aller heiligen glorie is.” En hoe gaat het met de biecht? Hij hoort ze schier niet aan en legt niemand boete op. Hij zegt: ieder moet zijn zonden aan God belijden en van Hem alleen vergiffenis vragen. Begrijpt gij niet, dat hij daardoor de heiligen, ja zelfs de heilige moeder veracht? Onlangs heeft hij zelfs gezegd dat Maria een mensch was gelijk als wij en ook zonden had, want zij noemde Jezus haar zaligmaker. Stel u voor, waar moet dat heen?”

„Gij weet,” hernam de heer van Kruijningen, „dat ik reeds veel gedaan heb om hem tegen te werken. Ik heb tegen zijn leer laten waarschuwen, geleerde monniken zijn in vele gezinnen geweest en hebben gezegd dat zij, die naar den pastoor van Heenvliet hooren, de toorn der heiligen op zich laden en voor eeuwig verdoemd worden. Zij hebben zelfs bevolen niet in de kerk te komen als hij preekte.”

„En wat heeft u dit alles gebaat?”

„Niets, want het is altijd meer dan vol in zijn kerk en de priesters in den omtrek preeken voor stoelen en banken.”

„Gij weet, dat voor hem zelfs de jaarlijksche optochten, die op de feestdagen van den heiligen Cornelius en Leonardus gehouden worden, niet heilig zijn. Als de bewoners uit de omstreken met kruizen en vanen, door priesters, monniken en zangers geleid, koren, ge-

vogelte en vruchten in de kerk brengen, om daardoor een zegen van de heiligen te verwerven, dan neemt hij somtijds de geschenken niet aan, en het is vaak gebeurd dat de vromen als ijverige Katholieken kwamen en als vijanden der kerk heengingen; bovendien heeft hij vooral bij die feesten in veler hart twijfeling aan de hulp der heiligen gezaaid."

„Ja vrouw! ik moet handelen. Maar de pastoor is een oud man van 70 jaren; zou hij wel goed beseffen, dat hij zooveel kwaad doet?"

„Daaraan behoeft gij geen oogenblik te twijfelen. Zijn predikatiën getuigen, zoo men zegt, dat hij wel degelijk ieder woord goed overdacht heeft, voor hij het uitspreekt. Ik geloof, dat hij denkt, dat gij, evenals uw vader deed, hem beschermen zult, en hij gelooft dat te meer, omdat gij nog niets in het openbaar tegen hem ondernomen hebt. Nu ja, dat gij zijn leer verdacht hebt willen maden, is waar. Doch daarbij werd uw naam niet genoemd. En, zooals het gewoonlijk gaat, ieder mensch heeft begeerte naar het verbodene; toen men vernam dat het aanhooren zijner preeken met straf werd bedreigd, kwamen nog meer personen dan voorheen hem hooren. Uw werk heeft hem meer voordeel dan schade gedaan."

„Toch durf ik hem niet best aan en peins op een middel om mij van hem te ontslaan, zonder dat ik in de zaak genoemd word."

„Waarvoor vreest gij dan?"

„Voor het volk, dat hem liefheeft. Hij verkeert meer in de woningen der armen dan in die der rijken. En heeft hij het hart van het volk niet voor altijd gewonnen, toen hij den 15^{en} Maart van dit jaar, zes huisjes, waarin arme weduwen wonen, benevens een stuk grond en een som geld om een weeshuis te bouwen, aan den raad van den Briel gaf?"

„Vreest gij, Johan van Kruiningen, dan voor uw volk?"

De heer van Kruiningen gaf hierop niet rechtstreeks

antwoord. Hij zat eenige oogenblikken met de hand onder het hoofd en zeide eindelijk: „De pastoor heeft zijn ontslag gevraagd, hij geeft zijn hoogen leeftijd als reden daarvoor op. De gemeente wil hem liever behouden, doch ik zal hem ontslaan, daardoor zal de ketterij een' gevoeligen slag ontvangen.”

„Dat ontslag moet gij niet verleenen.”

„Waarom niet?”

„Omdat hij dan, al is hij geen priester, onze kerk evenveel, ja meer kwaad zal berokkenen dan thans. Hij zal voortgaan met het verbreiden der valsche leer. Het geneesmiddel, dat gij wilt aanwenden, zal erger zijn dan de kwaal.”

„Wat moet ik dan doen? Ik wil de ketterij uitroeien, het ga zoo 't wil; maar ik moet met ieder vrienden blijven.”

„Laat ik u dan dezen raad geven: Verzoek de Landvoogdes, dat zij de geloofsrechters opdrage een onderzoek naar de ketterij in Heenvliet in te stellen, dan twijfel ik niet, of de pastoor zal gevangen genomen worden, zonder dat iemand u verdenkt.”

Dien raad vond de heer van Kruiningen goed. Hij schreef en ontving antwoord; aan de inquisiteurs Sonnius en Tapper werd het onderzoek opgedragen.

Onze lezers weten voorzeker wel, dat ons vaderland destijds geregeerd werd door Karel V, koning van Spanje, en dat de weduwe van den koning van Hongarije tot Landvoogdes was aangesteld. Daar Karel sterk verkleefd was aan den Roomschen godsdienst, zag hij met leedwezen aan, dat de hervorming ook in Nederland velen won en honderden belijders telde. Dat moest hij tegengaan. Hij benoemde daarom eenige geleerde mannen, die voor niets terugdeinsden, waar het de kerk gold en gaf hun last de aanhangers der nieuwe leer — kettters — op te sporen, door alle middelen hen tot de kerk terug te brengen of voorbeeldig te straffen. En die mannen vervulden met ijver hun taak. Pijnigen en

vermoorden der belijders van de leer des Bijbels was aan de orde van den dag. Doch hun arbeid was vruchteloos, zij konden de hervorming niet uitroeien.

De namen van twee dier geloofsrechters — inquisiteurs — waren Sonnius en Tapper, wier karakter wij in deze geschiedenis zullen leeren kennen.

Van hen ontving de heer van Kruiningen nu geregeld brieven en hij hield hen op de hoogte van alles, wat te Heenvliet plaats vond en beraamde met hen plannen om den pastoor te verwijderen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Waarin men met den pastoor van Heenvliet nader kennis maakt.

De naam van den pastoor dien de heer van Krui-ningen aan de kettermeeesters wilde overleveren, was: Engel Willemszoon de Merle, meer bekend onder zijn Latijnschen naam Angelo Merula.

Hij was in het jaar 1482 in den Briel geboren. Zijne ouders, die tot den gegoeden stand behoorden, spaarden moeite noch kosten om hem eene uitstekende opvoeding te geven, zooals de beroemdste mannen van die dagen genoten. Zij hoopten, dat hun zoon een uitstekend godgeleerde zou worden. En hun hoop werd niet beschaamd. Nadat hij in zijn vaderland een tijd lang de lessen der eerste meesters had gevolgd, zonden zijne ouders hem naar Parijs, waar hij onderwezen werd door den beroemden leeraar Faber Stapulemus.

Met een schat van kennis en wetenschap kwam hij in het jaar 1511 in zijn vaderstad terug, werd daar tot priester gewijd, en verrichtte den dienst in de Sint Katharyne-kerk. En niet alleen bekleedde hij het priesterambt, ook als notaris was hij in den Briel werkzaam en genoot in beide betrekkingen al spoedig het vertrouwen van allen, die met hem in aanraking kwamen.

Tot zijn 48ste jaar bekleedde hij deze winstgevende betrekkingen.

In de nabijheid van den Briel ligt een dorp, Heenvliet genaamd. De heer van dat dorp, Johan van Kruiningen, had meermalen met Merula gesproken, was zijn vriend geworden, bewonderde zijne geleerdheden en verzocht hem te Heenvliet als pastoor de gemeente te dienen.

Menigeen zou dat verzoek terstond hebben afgeslagen om de betrekkingen, die zooveel voordeel aanbrachten, te ruilen voor een pastoorsplaats op een dorp. Ook Merula was niet zoo aanstonds bereid; niet dat hij op tijdelijk voordeel zag, maar hij wist niet of het wel de weg des Heeren was, dat hij zijn ambten neêrlegde, om alleen voor de kerk te leven. Hij overdacht bid-dende, wat hij doen moest en vond eindelijk vrijheid naar Heenvliet te trekken en zich daar geheel aan den dienst des Heeren te wijden.

Daar was hij op zijn plaats. Met alle getrouwheid verrichtte hij zijn gewichtig werk; weduwen en weezen vonden in hem een' steun, rijken en armen een' raadsman en vriend, en wanneer hij den kansel betrad bestreed hij zonden en dwalingen en wekte zijne hoorders op tot een voorbeeldig leven. De tijd, dien hij over had, bracht hij ook niet nutteloos door. Zijne studeer-kamer was dan zijne lievelingsplaats. Daar onderzocht hij niet alleen het woord des Heeren, maar ook vele geschriften, die op dat woord betrekking hebben; zoowel van voor- als van tegenstanders. In dien tijd werd door de Hervormers nog al veel geschreven, en hoewel de lezing van hun boeken verboden was, en ze niet gemakkelijk te bekomen waren, wist Merula ze machtig te worden. Hij las en herlas ze, wel is waar in den beginne met het voornemen ze te bestrijden; doch spoedig werd hij overtuigd, dat veel wat daarin vermeld werd, waar was, en eindelijk moest hij ten volle bekennen, dat de kerk van den Heere was afgeweken, dat de beeldendienst zondig is, niemand de zonden ver-

geven kan dan God alleen en de aanroeping der ontslapen heiligen dwaas en afgodisch is. Hij beschouwde het als zijn plicht tegen deze zonden te waarschuwen. En dat deed hij met vrucht.

Zooals wij reeds boven zagen veranderde hij eenige formulieren waarin de voorspraak van Maria werd ingeroepen en zij boven Christus werd verheven, keurde biecht en afaat af en wees hen, die den zegen over hun land van de heiligen verwachtten, op Hem van wien alleen alle goede giften en volmaakte gaven afdalen.

Dat dit velen, vooral zijn ambtsbroeders in den omtrek, niet naar den zin was, kunt gij licht denken; doch velen gingen de oogen open en het volk hield veel van hem en noemde hem hun' vader. En dat niet alleen om zijne overtuigende woorden, maar ook om zijn daden, want begaan met het lot van weduw en wees, liet hij in zijn geboortestad zes huisjes bouwen voor weduwen, kocht een stuk grond voor weezen, en toen hij, na een zware ziekte, zijn einde langzaam voelde naderen en vreesde, dat na zijn' dood een en ander niet goed onderhouden zou worden en van een weeshuis niets zou komen, droeg hij alles aan den raad van den Briel over, met een som gelds daarbij om te bouwen.

Ook de heer van Kruiningen werd door Merula's woorden overtuigd en was in zijn hart de Hervorming toegedaan. Waar hij kon, steunde hij den pastoor met woorden en daden.

Doch deze steun zou Merula ontvallen.

Zijn beschermer stierf en werd opgevolgd door zijn zoon Johan. Deze was een trouwe dienaar van Rome, hield zich alsof hij Merula lief had, doch deed al het mogelijke om hem verdacht te maken en smeedde eindelijk, zooals wij in het eerste hoofdstuk gezien hebben, met zijne gade het heillooze plan om den grijzen dienaar des Heeren te verderven.

DERDE HOOFDSTUK.

**Zelfs de kettermeesters kunnen geen reden vinden,
om den grijzen pastoor gevangen te nemen,
doch beramen nieuwe plannen.**

Den laatsten dag van Augustus 1552, waren Sonnius en Tapper bij den heer van Kruiningen te gast. Veel werd voor en na den maaltijd gesproken over den pastoor van Heenvliet. Sonnius, die zoo gaarne eene hooge plaats wilde bekleeden en naar den bisschopsmyter dong, was nog vuriger dan Tapper in het bestrijden der ketterij. Hij deelde zijn' gastheer mede, dat tal van beschuldigingen tegen Merula waren ingekomen, dat men een aantal personen had gedagvaard, doch dat hun getuigenis niet voldoende was geweest hem gevangen te nemen.

„En toch — zeide Jacoba, de gemalin van den heer van Kruiningen, die bij het gesprek tegenwoordig was — moet men den pastoor onschadelijk maken, anders steekt hij den ganschen omtrek door zijn ketterij aan; bovendien is het een verdienstelijk werk de eer der kerk te verdedigen.”

„Gij hebt gelijk,” — antwoordde Sonnius, terwijl hij het druivennat, dat overvloedig geschonken werd, naar

binnen zwelgde. — „De eer der heilige maagd en die der kerk moeten gehandhaafd worden.”

„Het zal geen jaar meer duren, of wij hebben den ketter achter slot en grendel!” — zeide Tapper, aan wien het te zien was dat hij te veel malen den beker geledigd had.

„En wij zullen met de hulp der heiligen, den grijsaard wel tot de kerk terug brengen. Als wij hem met den dood dreigen, zal hij wel terugkeeren; want sterven op schavot of brandstapel is niet zoo aangenaam.”

„Denk niet, dat zulk een sterven Merula zal afschrikken,” — sprak de heer van Kruiningen. — „Hij is een grijze stijfkop, en zal liever het schavot beklimmen, of op den brandstapel worden geplaatst, vóór hij den kop buigt.”

„Dan moet hij sterven, ten voorbeeld voor anderen,” — hernam Sonnius. — „De kerk biedt genade aan; maar wordt die versmaad, dan is het beter, dat één sterft, dan dat het geheele volk verloren gaat.”

„Laat mij echter buiten de zaak!” — vroeg de heer van Kruiningen op een' toon, die duidelijk genoeg zijn vrees te kennen gaf.

„Dat zullen wij zeker doen” — antwoordde Sonnius — „Niemand weet, dat wij ten uwent zijn, en wij vertrekken straks, zoodra het donker is. Wij zullen even stil en onopgemerkt vertrekken, als wij gekomen zijn.”

„De heer van Kruiningen is zoo vreesachtig!” sprak nu vrouwe Jacoba.

„Vreezen, waar het de belangen der kerk geldt, is zondig,” — hernam Sonnius — „maar wij zijn het met uw' gemaal eens: het is beter als zijn naam in deze zaak niet genoemd wordt en het heilige gerecht handelend optreedt. Dat zal vrees en eerbied afdwingen.”

„Ja, laat het heilige gerecht handelen, en mij buiten alles laten; de pastoor was mijn vaders vriend; en het volk”

„Stel u gerust, heer van Kruiningen, wij zullen gedu-

rende een half jaar niets tegen den vriend van uwen vader ondernemen, gij moet ons schrijven, wat gedurende dien tijd te Heenvliet geschiedt. Wij komen dan 's Zaterdag ten uwent zonder dat het volk het weet, wij zullen hem dan plotseling overvallen, en — laat het overige maar aan ons over. Gij, heer van Kruiningen, zult ons toch helpen."

„Ja zeker!" was het antwoord.

„Welnu, dan hebben wij voor heden onzen plicht gedaan en rekenen op uwe medewerking om den ketter te bekeeren of onschadelijk te maken."

Met handslag werd dit beloofd.

Nog werd menige beker geledigd en de geloofsrechters vertrokken evenals zij gekomen waren, de burgers van Heenvliet wisten niet, dat zij kettermeesters binnen hunne veste hadden ontvangen.

Het was Zaterdag-avond, zes maanden na het bezoek van Sonnius en Tapper te Heenvliet. Den vorigen avond was Sonnius met eenigen zijner dienaren bij den heer van Kruiningen gekomen. Zij hadden daar den Vrijdag-nacht en den Zaterdag doorgebracht.

Dat wist Merula, noch een der dorpelingen.

De grijze priester zat in zijn studeervertrek en overdacht de woorden des Heeren: Joh. 10 vrs. 11. „Ik ben de goede Herder".

Plotseling wordt hij in zijn studiën gestoord; de deur van zijn studeerkamer wordt geopend en drie dienaren van Sonnius treden binnen.

Toen de pastoor verwonderd opzag, zeide een hunner, wiens naam Adolf Ruthenberg was: „Verwonder u niet over onze komst, wij moeten uwe boeken en geschriften zien. Wij hebben reeds bij zoovelen onzen plicht gedaan, zonder dat wij tegenstand ondervonden; mij dunkt bij u, grijsaard, zal ons onderzoek spoedig afgelopen zijn en wij zullen niets vinden, dat u onder verdenking van ketterij brengt."

„Hoe kunt gij nu komen" — hernam Merula. — „Het

is Zaterdag-avond. Ik bestudeer de rede, die ik morgen voor de gemeente zal uitspreken."

"Wij zullen u niet lang storen."

"Maar waarom mij vooraf uwe komst niet gemeld, ik had u dan op waardiger wijze kunnen ontvangen."

"Dat kon moeilijk. Wij zijn eerst heden hier aangekomen en zouden gaarne straks vertrekken." — Hij loog.

"Dat is niet mogelijk. Het is reeds donker; waar zoudt gij heen kunnen gaan? Bovendien, morgen is het de dag des Heeren, dan moogt gij niet reizen."

Een glimlach plooide het strakke gelaat van Ruthenberg, toen hij zeide: „Wij moeten onzen plicht doen."

De boeken, die Merula voor zich had, werden een voor een in handen genomen en de inhoud daarvan werd opgeschreven evenals de titels der geschriften, die men zag. Toen vertrokken zij en Merula studeerde voort.

Den volgenden morgen was gelijk altijd, de kerk te Heenvliet zoo vol, dat, toen de grijze priester den kansel moest beklimmen, zij, die op de trappen, die tot het spreekgestoelte leidden, plaats hadden genomen, moesten opstaan.

Toen hij den kansel beklommen had en zijne oogen over de menigte liet gaan, zag hij ook Sonnius zitten, gereed de woorden, die hij sprak, op te teekenen.

Zou Merula ter wille van den inquisiteur zijne rede anders inrichten?

Neen. „Voor geen goud ter wereld," — dacht de grijsaard en waarschuwde zijn gemeente voor den vijand, die rondgaat als een brieschende leeuw, zoekende wien hij zou mogen verslinden. „Ach" — zeide hij — „hoevele dieven en moordenaars, omgeven de kudde van den goeden Herder, hoevelen klimmen den stal in om te eten en te verderven."

Toen Sonnius deze woorden gehoord had, verliet hij het kerkgebouw. Hij had geen enkel punt in de rede van Merula kunnen vinden, dat hem het recht gaf tot inhechtenisneming. Wel hadden de woorden „dieven en

moordenaars" hem getroffen, en sprak zijn geweten, dat hij een dief en moordenaar was, doch, daar Merula in het algemeen sprak en zijn beweren steeds met den Bijbel en met uitspraken van kerkvaders staaft, kon hij alleen op deze predikatie hem niet gevangen nemen, doch hij bedacht een andere list.

Nauwelijks had Merula den kansel verlaten en zat hij in zijn studeervertrek, toen hem een geschrift overhandigd werd van ongeveer den volgenden inhoud:

„Gij hebt geleerd:

Men moet de heiligen niet aanroepen, noch op hen vertrouwen, want zij kunnen geen middelaars bij God zijn.

De beelden mogen niet vereerd worden met zilver, goud of waskaarsen, want zij zijn slechts hout of steen.

Beloften en bedevaarten zijn ijdel en duivelsch.

Den bedevaartgangers hebt gij verhinderd te offeren in de kerk te Heenvliet.

De processie hebt gij nagelaten en de feestdagen niet boven gewone dagen gesteld.

Door uwe predikatiën zijn de bedevaarten bijna geheel gestaakt.

Den lof van onze lieve vrouw, hebt gij sedert lang niet meer bezongen.

De goede werken brengen niemand in den hemel.

De voldoening, maakt het derde deel der boetvaardigheid niet uit.

Het is beter tien missen te verzuimen dan eene predikatie.

Alleen het Woord van God, de Heilige Schrift, is onfeilbaar.

Tot vasten moet niemand verbonden worden.

Die iets anders belooft, dan de Heilige Schrift leert, is aan zijne beloften niet gebonden.

De monniken zijn niets waardig, evenmin de nonnen.

God begeert, dat men alleen op Hem moet vertrouwen, en zijne zaligheid nergens anders op moet stellen.

Plechtigheden, wetten of menschelijke instellingen

hebben geene waarde voor God en kunnen den mensch niet zalig maken.

De instellingen der kerk, die in Gods woord niet staan, zijn van geene waarde.

Binnen drie dagen moet gij een en ander schriftelijk verdedigen."

De grijsaard wist maar al te goed, dat men het op zijn leven had gemunt. Hij vertelde zulks ook aan zijn vrienden en deze raadden hem Nederland te verlaten en in den vreemde zoolang te blijven, totdat God zijn vaderland van het knellende juk der inquisitie had verlost. Doch daartoe was Merula niet te bewegen. Na den nacht van Zondag op Maandag wakende en biddende te hebben doorgebracht, zette hij zich neder, ontsloot des Heeren woord, nam de pen en beantwoordde de tegen hem ingebrachte beschuldigingen zóo, dat Sonnius geene schuld in hem kon vinden.

Maar toch! De kettermeester had eenmaal besloten en met Johan van Kruiningen afgesproken, dat de pastoor van Heenvliet moest terugkeeren of door beulshanden zou sterven, en hij nam daarom andere maatregelen, die beter zouden werken.

VIERDE HOOFDSTUK.

Men heeft reden gevonden, den pastoor gevangen te nemen en men vervoert hem naar de gevangenis te 's Gravenhage.

Weinige dagen na het eerste onderzoek waren Sonnius en eenigen zijner dienaren wederom in de pastorie te Heenvliet. Nu werden niet alleen de boeken, die op tafel lagen, nagezien, maar ook alle kasten en laden doorzocht en ieder boek doorbladerd.

Bij dit onderzoek was de grijsaard niet alleen. Zijn neef Willem, de zoon van zijn' broeder, die op nog zeer jeugdigen leeftijd zijn ouders had verloren, en door Merula was opgevoed, was van dit tooneel getuige. Het stormde in zijn hart, toen hij zag hoe men zijn' grijzen pleegvader behandelde; hij wilde zich tegen het geweld verzetten en de dorpelingen bijeen roepen om de vijanden uit de pastorie te verdrijven; doch de pastoor gebood hem kalm te blijven en zeide: „Waarde neef! geen haar zal van mijn hoofd vallen zonder den wil mijns hemelschen vaders, mijn leven en lot zijn in zijne handen.”

Toen de inquisiteur van zijne boeken aanteekening

had gehouden en daarin niets werd gevonden, dat voldoende was hem terstond gevangen te nemen, werden ook zijne geschriften en predikatiën gevraagd. Zonder aarzelen zocht Merula die bijeen en gaf ze over. „Indien ik verberg” — zeide hij — „wat ik aan mijne gemeenteleden heb onderwezen, in mijne leerredenen, dan kon men zich beroepen op mijne weigering en zeggen, dat ik hen bedrogen heb of heb willen bedriegen. Ik schaam mij niet om openbaar te maken, wat ik gepredikt heb.’

Sonnius nam deze stukken mede naar het kasteel, las een en ander aandachtig door en — o vreugde, voor den ketterjager, hij vond eene aantekening op eene kerkordening, die op last van Karel V was uitgevaardigd. Die aantekening luidde ongeveer aldus:

„De schrijver van dit geschrift, bevordert met groote behendigheid, de leer van den antichrist, den paus; dat gansche boek is geschreven opdat de satan, die alle prelaten en de meeste vorsten voor zich gestemd heeft, verheerlijkt wordt en opdat Christus en Zijn Woord, met de geheele Schrift verworpen en buitengesloten worden. Ga dan achter mij, gij vervaardiger er van, met uw antichrist en zijn rijk! Dat Christus alleen heersche door Zijn Woord en Zijnen Heiligen Geest.”

Meer was niet noodig om den pastoor van Heenvliet gevangen te nemen. Niet minder dan 152 punten van beschuldiging werden opgesteld, en toen hij de verdediging hiervan schriftelijk op het kasteel bracht, waar hij zoo menigmaal had gebeden voor het welzijn van den heer van Kruiningen en diens familie, waar hij zoo vaak gast was geweest, werd hij gevangen genomen en in den kerker gesloten.

Willem was schier radeloos toen hij het lot van zijn oom vernam. Hij spoedde zich naar het kasteel en werd met gehuichelde vriendelijkheid door Johan van Kruiningen ontvangen. Deze beweerde, dat het hem leed deed den pastoor niet te kunnen bevrijden, dat niet

hij, maar het geestelijk gerecht gehandeld had en dat hij hoopte, dat de pastoor spoedig zou ontslagen worden.

Willem wist echter wel, tot welken prijs zijn' oom die vrijheid kon koopen en was overtuigd, dat deze tot den einde toe zou volharden en Rome hem op geen andere voorwaarden zou loslaten. Hij verweet daarom den heer van Kruiningen zijn gedrag en zeide: „Hoe kunt gij den vriend uws vaders zoo wreed behandelen; herinnert gij u niet, dat gij dikwerf aan zijn schoot hebt gespeeld en hij vaak voor u bad? Mijn grijze oom heeft u noch de uwen ooit eenig kwaad gedaan; en geloof mij, uw geweten zal u geen rust gunnen.”

De heer van Kruiningen gevoelde nu reeds wroeging en antwoordde: „wat ik voor u doen kan en mag, zal ik doen.”

„Mag ik mijn oom niet bezoeken?”

„Nee! niemand wordt bij hem toegelaten; doch ik zal mijn best doen, dat met u eene uitzondering wordt gemaakt. Kom morgen vernemen, wat den heer Sonnius daaromtrent besloten heeft.”

De sluwe geloofsrechter dacht, toen hem dit verzoek gedaan werd, eenige oogenblikken na en stond het toe. Willem, hij wist het, had zijn' oom hartelijk lief en werd door hem wederkeerig bemind. Waarom kon de neef niet aangespoord worden zijn' oom te verleiden? Werd de grijze, hardnekkige ketter, zooals Merula was, tot de kerk teruggebracht, dan had hij grooter triomf behaald dan dat hij hem door het vuur het leven liet benemen. Dan toch kon hij zeker zijn als loon voor de trouwe diensten, der kerk bewezen, met den bischopsmyter te worden vereerd.

Willem mocht dus zijn' oom bezoeken en dagelijks eenige uren met hem spreken. En Sonnius en zijne dienaren deden hun best om den neef te bewegen zijn' oom tot herroeping over te halen. Maar daarin hadden zij mis gerekend. Tot zulk een helsche daad was de jonkman niet te bewegen.

Ook de leden der gemeente waren als verslagen toen zij de gevangenneming van hun' herder, leeraar en vriend vernamen. Uit meer dan eene woning stegen gebeden tot God op, en met spanning verbeidde men steeds het oogenblik, waarop Willem den kerker van zijn' oom verliet en de woorden en vermaningen van den grijsaard overbracht. De eerbied voor den heer van Kruiningen was verloren; men verreed hem en werd hij ontmoet op den weg, dan werd het woord des Heeren „bidt voor uwe vijanden" vergeten en wel eene verwensching geuit, maar geen groet hem geschonken.

Zoo verliep de eene week en de eene maand na de andere, zonder dat in den toestand van den gevangene eenige verandering kwam. Wel is waar, werd hij dikwerf met vragen bestormd, beloofde men hem de vrijheid en spiegelde men hem de schoonste vooruitzichten voor, gedurende den verderen tijd zijns levens; dreigde men hem met een' smartelijken en onteerenden dood, maar noch het een noch het andere, had de gewenschte uitwerking. Merula was overtuigd, dat hij nabij de poorte des hemels stond. Hij had een' hoogen leeftijd bereikt en bezat, ook in den kerker, dien vrede, die de wereld niet kent en alle verstand te boven gaat. Hij had den Heere gediend en hij wenschte Hem getrouw te blijven tot aan zijn' jongsten snik. „Zou ik" — zeide hij vaak — „mijn Heiland ontrouw worden? Liever wil ik tienmaal sterven dan Hem verloochenen. Die Hem verloochent voor de menschen, zal Hij ook verloochenen voor Zijn' Vader, die in den hemel is."

Dat het volk ook Sonnius niet liefhad, behoeven wij niet te zeggen, en ieder kan licht begrijpen, dat de kerk te Heenvliet ledig was, al trad ook de meestgevierde redenaar op. Het volk kreeg langs zoo meer een' afkeer van wierookwalm en verachtte de mis, die door mannen werd bediend, die met geweld, met zwaard en brandstapel wilden regeeren. Daardoor immers toonden zij geene discipelen des Heeren te zijn. Hij toch had

gezegd: „Die het zwaard gebruikt, zal door het zwaard vergaan!”

De volkswoede had eindelijk het toppunt bereikt. Er werd besloten den grijzen dienaar des Heeren te ontzetten. Wel wist men, dat Merula het plan zou afkeuren, indien hij het vernam, doch men beraamde daarom in stilte plannen, zonder ze zelfs aan Willem meê te deelen.

Doch het verraad was ook nu werkzaam.

Een dienaar van Sonnius, die zich als vriend van den pastoor voordeed, doch door den kettermeester werd betaald om alles, wat het volk wilde ondernemen, bekend te maken, deelde zijn' meester het volksbesluit mede; en het gevolg daarvan was, dat de gevangenis streng werd bewaakt en tot vervoering van den grijsaard naar 's Gravenhage werd besloten. Maar ook dit bleef niet geheim. Het kwam Willem ter oore en van toen af zorgde het volk, dat geen enkel scheepje in de haven bleef liggen; zoodra het gelost was, moest het vertrekken en men hield wel degelijk toezicht, dat het vertrok zonder den gevangene aan boord te hebben.

Het was nacht; den afgeloopen dag had men 7 Juni 1553 geschreven.

De regen viel bij stroomen neder en de stormwind bulderde met ontzettend geraas. Een Engelsch scheepje had dien avond het anker voor Heenvliet geworpen, zonder dat de inwoners van het dorp daarop nauwkeurig hadden acht geslagen.

Een uur na middernacht werd een der deuren van het kasteel, dat door den heer van Kruiningen werd bewoond, geopend. Eerst kwam één man buiten, onderzocht den omtrek, ging het kasteel weêr binnen en trad andermaal buiten, gevolgd door vier mannen, die een grijsaard zwaar geboeid, met een' doek voor den mond gebonden om, hem het spreken te beletten, tusschen zich in meêvoerde.

Die grijsaard was Angelo Merula.

Hij werd naar het Engelsch vaarttuig gebracht, en

nauwelijks was hij aan boord of het anker werd gelicht en trots storm en regen, van wal gestooten en koers gericht naar 's Gravenhage.

Voor veel geld had Sonnius den schipper omgekocht, om in den nacht wind, regen en golven te trotseeren.

Toen Willem den volgenden dag zijn' oom wilde bezoeken, werd hij aan de poort weggezonden met de woorden: „uw oom is hier niet meer; hij is naar 's Gravenhage vervoerd en moet zich daar verantwoorden.”

VIJFDE HOOFDSTUK.

De mensch wikt, God beschikt.

Wij gaan de verhooren, die Merula moest ondergaan, stilzwijgend voorbij. Het is genoeg, als wij zeggen, dat men hem schier geen' enkelen dag met rust liet en hij meermalen door eenigen der meestgeleerde monniken werd ondervraagd en hij hen even waardig antwoordde, als hij de inquisiteurs deed. Zij beriepen zich op kerkvaders en kerkbesluiten. Merula bleef geen enkel antwoord schuldig en beriep zich hoofdzakelijk op het woord van God. Zijn vonnis werd uitgesproken: hij zou levend verbrand en zijn goederen zouden verbeurd verklaard worden.

Toch viel ééne zaak den inquisiteurs tegen. Zij hadden gedacht de huisjes, waarin de weduwen woonden, den grond en het kapitaal voor het weeshuis, aan de kerk te brengen, doch dat kon niet. Merula had daarvoor gezorgd. Het was zijn eigendom niet meer. Hij had alles aan zijne geboorteplaats den Briel vermaakt.

Den 26sten September 1554 werd Merula zijn vonnis aangekondigd. „Gij zult binnen weinige uren met vuur

verbrand worden" deelde Nicolaas van Nieuwland, die priester te Haarlem was, hem mede. „Daarna zal ik voor God staan. O gezegende dag! o blijde dag!" gaf de dienaar des Heeren ten antwoord, terwijl een hemelsche vrede op zijn gelaat te lezen was.

Doch in den hemel was het anders bepaald.

Toen men den grijsaard zijn vonnis mededeelde, was het reeds alom bekend, dat hij dien dag sterven zou. Duizenden boeren en burgers verschenen gewapend, om den geliefden leeraar te ontzetten en omringden het huis, waarin Tapper gelogeed was. Deze, vreezende voor oproer, stelde het vonnis twee dagen uit. Ook toen waren duizenden op de been, schreeuwden en dreigden en toen Merula tusschen diefleidens in, uit den kerker werd gehaald, had de gewapende macht moeite het volk in bedwang te houden.

De inquisiteurs bedachten eene nieuwe list. Men legde den grijsaard, die zeer doof was, een geschrift ter teekening voor, waarin hij verklaarde mogelijk in eenige ondergeschikte punten gedwaald te hebben. Eerst weigerde Merula, doch toen men hem met het oog op de volkswede daartoe bad en hem het leven beloofde te sparen, was hij zwak genoeg en teekende. Doch de rechters hadden behendig het stuk, dat hij gelezen had met een ander verwisseld, waarin hij niets minder verklaarde dan alles wat hij geleerd, gesproken en geschreven had te herroepen. Stel u de teleurstelling van het volk voor, toen het de geheele herroeping van den pastoor vernam. Zij konden hun ooren nauwelijks gelooven, doch toen zij hoorden, dat hem toch de vrijheid niet werd hergeven, en hij veroordeeld werd tot levenslange gevangenisstraf, vervallen verklaring van ambten en titels, afezing van zijne herroeping in de kerk te Heenvliet, en verbranding zijner boeken, kregen velen achterdocht en wilden zich op de rechters werpen. Dezen wisten echter te ontkomen.

En Merula? Toen zijn neef hem in den kerker be-

zocht en zeide: „Oom, ik had niet gedacht, dat gij uw leven zóó lief had, om den Heiland te verloochenen”, en den grijsaard, die deze woorden niet begreep, verteld werd, dat hij alles, wat hij geleerd had, schandelijk had herroepen; doorzag hij zeer goed het verraad, dat men ter hulp had genomen. Hij viel op de knieën en riep, de handen hemelwaarts opheffende: „O, mijn God! hoe hebben die ellendige, die getabberde eerroovers, zoo bedriegelijk met mij kunnen handelen? Zal dan een oud man, die op den rand des grafs staat en naar den loop der natuur reeds half dood is, den dood zoo vreezen, dat deze vrees hem Uwe waarheid, o Heere! zou doen verloochenen? Verre zij van mij, o Vader van alle barmhartigheid, zulke afvalligheid. Nooit heb ik met uwe vijanden dezelfde overtuiging gedeeld. O God, zij hebben mij en uw volk schandelijk bedrogen.” Toen zonk de grijsaard op den vochtigen kerkervloer bewusteloos neer. De schok was te sterk geweest. En toen hij door zijn' neef met behulp van den cipier weer tot zich zelve kwam, kreeg hij eene hevige ziekte, en werd naar het Magdalena-gasthuis te Delft vervoerd. Dagen lang lag hij aan den oever van den dood, en in zijn heldere oogenblikken hoorde men hem steeds bidden om zijn leven nog een weinig te rekken, opdat hij het gepleegde bedrog kon ontmaskeren. En de Heere verhoorde hem; hij herstelde. Het eerste, wat hij na zijn herstel deed, was schriftelijk te verklaren, dat hij God niet verlaten had en op Hem bleef vertrouwen tot in den dood.

Natuurlijk waren Merula's vrienden, dit geschrift lezende, meer dan woedend en besloten hem te redden. Doch de rechters hiervan verwittigd, voerden hun' gevangene naar Leuven, vandaar naar eene abdij in Henegouwen en eindelijk naar Bergen.

Met dit heen en weder trekken waren weer twee jaren verloop en de inquisiteurs verlangden naar het einde, want zij vreesden het volk, moesten bij zijne vervoering

de grootste omzichtigheid in acht nemen en vorderden toch niet. Tapper had den gevangene, toen hij te Leuven gevangen zat, in een' zak willen doen binden en des nachts verdrinken; maar hij vreesde voor diens sterven in het geheim, meer dan Merula, want deze zeide: „Ik vrees u niet. Ik heb de waarheid des Evangelies voor mij, en om haar te verdedigen ben ik bereid, nog meer te lijden, nog meer door het vuur en het water te gaan. Ik ben in alles overvallen met kracht en geweld; laat ook kracht en geweld het einde zijn. Intusschen, denk, dat er geschreven staat: „de rechtvaardige zal staan met groote vrijmoedigheid tegen hen, die hem beangst en vervolgd hebben.” Christus is mijn Helper, voor Zijne waarheid lijd ik. Ik begeer niet door u van deze banden ontslagen te worden, en toch: het zou mij zoet zijn bij mijne weezen te leven, al werd mij ook gelast hunne woning nooit te verlaten. Ik ben bereid voor de waarheid van Christus te sterven, doe met mij, wat gij goedvindt.”

Eindelijk, nadat de grijsaard vijf jaren lang in verschillende kerkerholen had doorgebracht, en den laatsten tijd slechts éénmaal per dag voedsel, bestaande uit een stuk brood en een weinig bier, ontving, werd opnieuw een vonnis uitgesproken: „Merula zou als hardnekkig ketter in het openbaar verbrand worden”.

Met vreugde vernam de grijsaard, wiens krachten door koortsen waren gesloopt, zich niet zonder hulp kon oprichten en, leunende op zijn stokje, niet dan schuifelend kon voortgaan, zijn vonnis en zeide: „Ik heb naar dien dag verlangd, het zal de dag mijner kroning zijn. Ik verblijd mij, dat God mij vergunt in het openbaar te sterven.”

De inquisiteurs hadden den 24sten Juli als zijn sterfdag bepaald.

God wilde het anders.

Dien dag bulderde de orkaan en scheen het, of al

de sluizen des hemels geopend werden. Het was onmogelijk een vuur in de open lucht aan te steken.

Den volgenden dag was de wind bedaard, en hoewel de lucht nog met donkere wolken bedekt was, liet de regen zich wachten. Men had trouwens op nieuwen tegenstand van boven gerekend en een rieten huisje op den brandstapel geplaatst, waarin Merula moest plaats nemen.

Door ruiters en voetknechten voorafgegaan, aan beide zijden door eene dubbele rij soldaten bewaakt, en door ruiters en voetknechten gevolgd, verlaat de 75-jarige grijsaard de rechtszaal. Twee geestelijken ondersteunen hem, prevelen gebeden, houden nu en dan een kruis voor Merula's gelaat; maar hij slaat geen acht op al wat hem omgeeft. Hij ziet in de verte den houtmijt en weet, dat hij spoedig zal wandelen aan de rivier klaar als kristal, in de eeuwige stad.

Plotseling staat hij stil. Een welbekende stem heeft zijn ooren getroffen. Hij ziet de voetknechten ter zijde stooten, en een oogenblik later wordt hij door zijn' pleegzoon, en deze door hem omarmd.

Vooruit! gebieden de rechters, maar het volk schreeuwt zoo luide, dat men Willem moet vergunnen den grijzen oom, zijn' pleegvader, te ondersteunen.

Waarom kwam hij eerst heden?

De vijanden hadden van het oogenblik af, dat Merula uit Delft naar Leuven was vervoerd, zijne gevangenschappen niet genoemd; alleen op het uiterste oogenblik had Tapper hem verteld, dat zijn' oom den 24sten Juli verbrand zou worden. De jonkman had gedaan, wat hij kon om dien dag Bergen te bereiken. De Heere wilde, dat hij het heerlijke einde van zijn' oom zou zien en door Zijne almacht werd de sterfdag een dag verlaat.

Weldra is de brandstapel bereikt. De grijsaard ligt voor zijn krukje neder en bidt. Maar dat gebed duurt zoo lang, de brandstapel rookt reeds. Men besluit hem aan te stooten en tot spoed aan te manen, maar reeds

bij den eersten stoot zinkt zijn lichaam ter zijde; engelen hebben zijn ziel in Abrahams schoot gedragen. Het eenige, wat de geloofsrechters kunnen doen, is bevelen, dat men het lijk op den brandstapel werpt. Dat werd tot asch verbrand, en de asch naar alle windstreken verstrooid.

Ruim drie eeuwen zijn sedert Merula's sterven verlopen, doch zijn naam is niet vergeten; zij wordt nog met eerbied genoemd.

Die den 25sten Juli het vriendelijk stadje Brielle bezoekt, verzuime vooral niet het weeshuis, dat naar zijn' stichter Angelo Merula is genoemd, binnen te gaan. Niet alleen kunt gij dan de portretten van den martelaar en zijn' neef zien, maar het is dien dag een feestdag voor de weezen. Met eene wandeling wordt de dag begonnen. De namiddagdisch is met meer verschillende spijzen beladen dan anders en ook 's avonds worden de weezen op lekkernijen onthaald. En zijn zij 's avonds verzadigd, dan vertelt de vader de geschiedenis die wij in de vorige bladzijden mededeelden.

Zondagschool-Uitgaven van J. H. VAN PEURSEM te Utrecht.

E. GERDES, **Het Vogelnestje.** 1ste en 2de Serie.

Inhoud 1e Serie: 1. Opgesloten. — 2. Op de proef gesteld. — 3. Het Ringetje. — 4. De drie Kraaltjes. — 5. Een blauw oog. — 6. De Tulband.

Inhoud 2e Serie: 1. Jacobs plakboek. — 2. Het verloren Kind. — 3. De lage schoentjes. — 4. Rijk en Arm. — 5. Liefhebben. — 6. Het Bloedvinkje.

Elke serie van 6 boekjes, met gravure en geïllustreerd omslag kost dertig Cents.

Ook zijn de boekjes afzonderlijk te bekomen.

De prijs is dan gesorteerd: 50 Ex. f 2,25. 100 Ex. f 4,—.

De onderstaande Uitgaven zijn alle met fraai geïllustreerd omslag en plaatje in kleurendruk:

W. ZIETHE.

Een blijde kinderdoop. — Valentijn Duval. — Eene dankbare leerling. — Het geredde meisje. — Moederliefde. — Een zeldzame handel. — Op het woeste eiland. — Bremer en Holsteiner. — Getrouw tot in den dood. — Ter elfder ure gered. — Op de zeehondenjacht. — Blinde vogels en blinde Klaartje. — De verloren kwitantie. — De familie Brown. — Eene schoenmakers-rekening. — Uit den mond der jonge kinderen. — Verschakt. — Dertien oogen. — Koning Zamba. — Poccahontas. — Kerstvreugde. — Vrede op aarde.

Prijs van ieder werkje 12½ Cent.

Per 25 Ex. desverkiezende gesorteerd f 2,50; 50 Ex. f 4,50;

100 Ex. f 8,50.

J. VAN ZANTEN, Kerstavond in de Huiskamer.

J. P. SCHABERG, Twee bezoeken in de woning van vader Reiter.

J. H. VAN LINSCHOTEN, De kleine Diacones of een Kerstavond zonder Kerstboom. Naar het Hoogduitsch.

Prijs van ieder werkje 12 $\frac{1}{2}$ cent.

25 ex. f 2.50; 50 ex. f 4.50; 100 ex. f 8.50.

K. ROOS, Feiko's Kerstgeschenken, of Gods oog gaat over alles.

H. J. VAN LUMMEL, De eerste en laatste Kerstboom van Mina Vorder.

JACOB VAN ZANTEN, Totdat Silo komt. Een Kerstgeschenk voor gevorderde leerlingen.

F. BUNGENER, Wat de Kerstboom ons te zeggen heeft. Eenige bladzijden voor de kinderen. Naar het Fransch. Tweede druk.

Prijs van ieder werkje 15 cent.

25 ex. f 3.50; 50 ex. f 5.75; 100 ex. f 11.—.

F. BUNGENER, Een eerste Kerstboom. Eenige bladen voor kinderen. Naar het Fransch door J. P. HASEBROEK.

— **Het Kerstfeest aan de Pool of God overal. Een nieuw Kerstverhaal. Uit het Fransch door J. P. HASEBROEK.**

— **Twee Kerstfeesten van Luther herdacht. Een verhaal voor kinderen. Zesde druk.**

J. H. VAN LINSCHOTEN, De Wees van Karinsbra. Een Russisch verhaal tijdens de regeering van Keizer Alexander. Uit het Engelsch.

MEVR. SEWELL, Moeders laatste woorden. Een berijmd verhaal voor kinderen. Uit het Engelsch door J. J. L. TEN KATE. Derde druk.

A. VOLLMAR, Niet Alleen. Een nieuw Kerstverhaal.

Prijs van ieder werkje 20 cent.

25 ex. f 4.25; 50 ex. f 7.75; 100 ex. f 15.—.